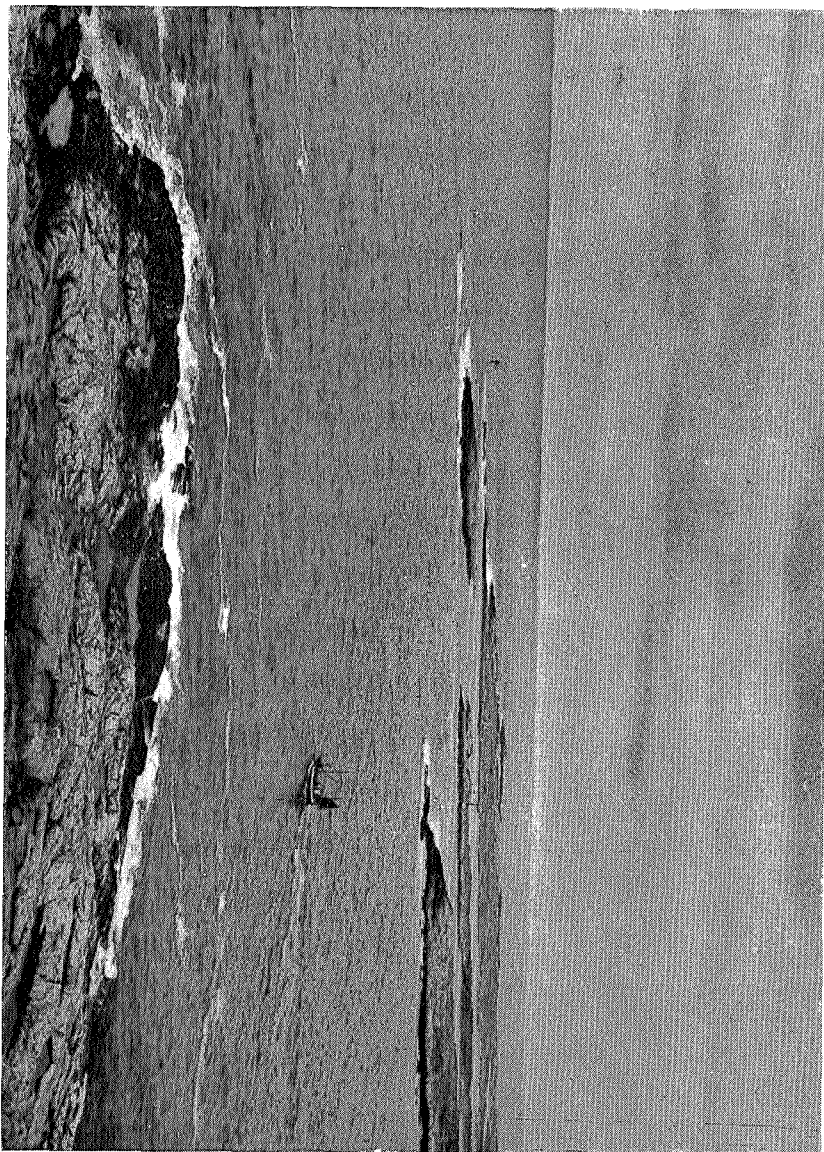

Der vester mellom skjær og bå

Knut Anne

HVORFOR BARE FJELLET?

Av Emil Herje

Min verden er havet. Fra jeg var barn, har havet hatt et tak i meg som det aldri har sloppet, og får jeg enda et høve til det, er vi to i lag. Jeg vil ikke ta opp noen mannjevning mellom havet og fjellet, men la meg få lov å tilstå at jeg mangel gang undres — undres over hvorfor folkestrømmen er så mye tettere i fjellvegen enn i sjøvegen —.

Fjellet bærer seg blått i blått ja vel; men bærene er stivna. Der finner du igjen de samme bærene år etter år. «Et storkna hav», sier Vinje. Jeg har hørt om fjellvandrere at de skifter fra fjell til fjell og streifer som fanten landet rundt. Jeg trenger ikke det. Mitt hav er ikke storkna, men lever. Det kan dovne seg, men et leite på dagen spiller det opp med kåte skvalp rundt båten min. Nå er det slik med oss sjøfolk at vi liker ikke bare det dovne og det halvstore. Men vi trenger ikke skifte hav for det. En dag blåser det opp så du får prøve deg så mye du vil. Jeg har aldri bytta hav, og likevel har jeg fått alt jeg har ønsket meg.

Jeg har opplevd

Sol av hav,
slør av lys fra skjulte heimer
søkt i dimme grav —

Opplevd at

strålearmer maler dagen
med et fargespill av marine,
rødt, skarlagan —

Og at

sol på skjær
taregull og bergkrystaller
nakne steinen klær —

Ja, det har jeg opplevd som allerede gamle Homêr synger om i Odysseen: «Rosefingra ho stig den årvake Eos». Jeg har opplevd Solrenning på havet.

Jeg har tatt med meg venner på havet, slike som aldri har vært der før. Å jo da, de er blitt opp i under. Det er så morsomt med bølger og alt det der. Og så er det jo en masse med fugl og fisk! Etterpå har de snakka med om havet, og de har forstått seg på så mangt. «Den viseste mann er den som vet at han ingen ting vet,» skal Sokrates ha sagt. Den som har levd lenge sammen med havet, har lettere for å forstå dette paradokset enn folk flest. På fjellet, ja, på landjorda i det heiletatt, er det ikke mye mystikk under beina på en. Det er annerledes under båtkjølen din når du er ute på havet. Der ligger det verdener i lag under lag fra de solgjennomlyste 40—50 første metrene til den 1000 meter djupe underverdenen der beboerne går eller svømmer rundt med fosforlysende lamper fra fødselen til døden. Om alt dette vet vi, for å moderere Sokrates litt, at vi nesten ingen ting vet.

Det er sagt om sjøfolk og fiskere at ingen er så overtroiske som dem, og det er sant. Jeg synes ikke det er det minste rart at det er slik. Mystikken og det utenkte lurar på dem hver time og stund ute på havet. Ofte kan det heile få en prosaisk slutt, som for et båtlag ute på Titranhavet: Mens de satt og fiska skrei med handsnøre, blei plutselig en fast i noe usedvanlig. Han sleit det han var kar om, men neimen om det nedafor slapp. Så måtte båtlaget til å rø snøret hans laust. De rodde mot nord, mot vest og mot sør. Da glapp endelig taket nede på botnen. Mannen dro opp snøret, og på den eine angelen hang ei avslitt klo av en storkrabbe. Han så på kloa, snudde på den og så igjen. Så rista han på hodet.

«Jaumenn var han der sterk, du,» sa han, så flau og arg at han heiv krabbekloa langt, langt til havs igjen.

Overraskelsesmomentene kan være de reint utroligste, og hver av dem etterlater seg et minne. Summen av alle disse minnene pluss

en større eller mindre porsjon fantasi vil med tida til hjelp forme sjømann- og fiskertypen. Som bare et enkelt barneminne jeg nå skal fortelle:

Far og jeg var ute og pilka småtorsk til å ha i middagsgryta. Vi hadde rodd til et torskestø, og torsk fikk vi som tenkt. Men så dønn plutselig snøret an bare så sjøyret skvatt fra vabeinet. U — u! sa far og begynte å totte og dra. Endelig en storfisk, fór det som en fryd gjennom all meg. Det blir litt ensformig i lengda med fisk av samme størrelse og skabelon. — Det var ikke mange famnene å dra, og opp kom han: Men —. Jeg så at far skvatt, for dette hadde han ikke venta. Det var en — vi får si det var en kjempeblekk-sprut, for den veide vel en 12—15 kilo vil jeg anta. Da det purpur-røde ubeistet kom opp i vasskorpa, flimra det med armer i lufta, og sjøen ble svart som — ja, som blekk utafor båtsida. — Den dag i dagror jeg ikke forbi det torskestøet uten å tenke på blekksprut.

For noen år sia var jeg med ute på brugdefangst. Vi kjørte ut-over åpne havet time etter time — i fire, fem timer kjørte vi. Alt land sank i havet. Bare en sjelden gang så vi en måse, en havhest eller ei terne. Hva skulle vi her? Havet så reint ødslig ut i all sin tomhet og umåtelige vidde. Da snerrer det i en stor, svart ryggfinne framfor baugen, og nå blei det fart i tingene ombord. Mannen i tønna rutsja nedover vantet og sprang fram til kanonen. Jeg skyndte meg til rekka for å se bedre. Jeg tok nok et skritt eller to tilbake med det samme jeg så utabords. Å, Herre Gud, for et syn! Under båten, framfor og akterut — hvor jeg så var det brugde. I kors og i krok, i lag fra kjølen og så langt ned synet rakk, var det kropp i kropp, finner og umåtelig store haihaler. Var det 50 eller 100? Det veit jeg ikke, men mange var det. Et hesligere syn har jeg neppe sett, for disse 15—20 meter lange haifiskene er heslige å se på. Jeg minnes at jeg plutselig fantes båten vår var blitt så liten. Dimensjonene mellom fisk og båt var med ett blitt forrykket. —

Hvor lett har en ikke for å skjønne mangt som en vanlig lande-veistraver bare ler til, når en som fyrvokteren på et av kystfyrå våre har opplevd følgende:

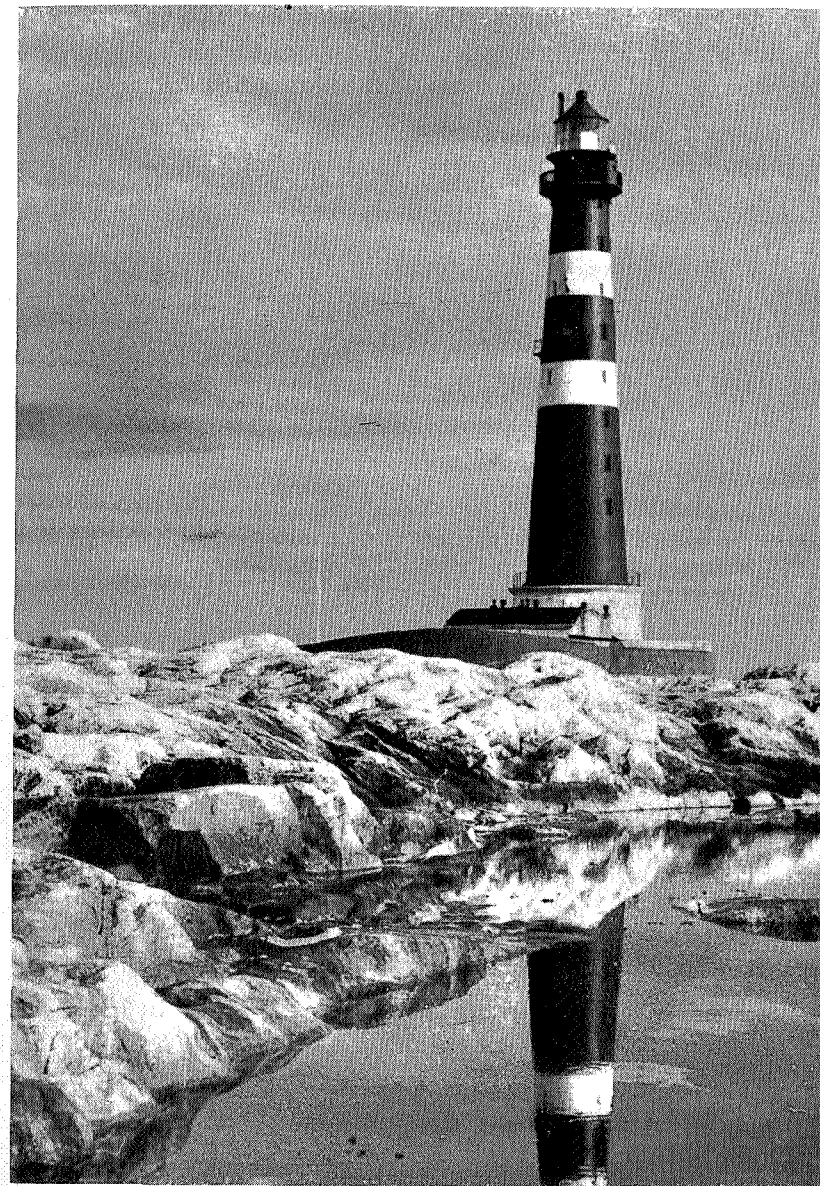
Han sitter på verandaen utafor fyrløkta en måneskinnskveld og

korter tida med fiolinen sin. Det er en vakker kveld. Månesølvet spiller i småskvalpet rundt skjæret. Plutselig hører han et sukk, og en mannlignende skapning stiger til midja opp av sjøen. Fyrvokteren skvetter i det samme, men sanser seg fort og spiller bare videre. Han hører det sukker flere ganger, og hver gang nærmere. Til slutt er det kommet kloss under land, og noe arbeider seg langsomt opp det sleipe, tangvokste svaberget. Da det er nådd den loddrette murveggen, legger det seg stille uten en lyd. Fyrvokteren ser over gelenderet, og der ligger det en kobbe og lytter til musikken med vaggende hode.

Men det er ikke bare mystikk havet skjuler. Enn alle rikdommene. Jeg tenker ikke da på skatter i gull og sølv og edle steiner som er blitt et bytte for det ved stranding og forlis. Det er også store verdier. Nei, ikke på dem, men på slike som hører havet til, skatter og rikdommer som det sjøl har produsert.

Det var i 1944. Uværet hadde lukket alle leier for folket på øya. Det så reint usselt ut i heimene. Og uværet steig til orkan. Enn slikt hav, sa folk —. Har du sett det slik før? Nei, maken til hav hadde ingen sett. Det var grunnrøre. Så la stormen seg, og folk kom seg ut igjen. Men hva var det som lå nede i tanget på alle skjær? De rodde borttil, og så var det svamper. Ikke en og en, men i skavler lå de, i båtlast. Enn slikt syn! — Kunne de brukes til noe tru? Jamen ville de ta med seg noen i land og spørre. Jo da, svampene kunne brukes, de. Da ble det svamponn på øya. Båtlast etter båtlast ble sankt sammen og solgt. Nå var det ingen usseldom lenger rundt om i heimene. Men hadde ikke folk greie på denne svampeåkeren utafor øya deres før da? spør dere. At det vokste svamper på havbotnen, visste de, men i slike mengder? — Nei.

På hver fjære sjø åpenbarer havet et par meters hemmelighet av de utallige tusener det holder for seg sjøl. De par metrene er tanget og taren og alt det andre som skjuler seg under den igjen. Nå nylig kunne vi lese i avisene at bare her på norskekysten har algevekstene og taren en verdi av 5 milliarder kroner. Etter professor Printz refererer jeg: Hvis vi bare hadde tilveksten å ta hensyn til, kunne vi uten skade produsere tangprodukter for 5 milliarder pr. år. Så mye blir det vel ikke tale om — men hvis vi bare kunne

Sletringen fyr. 46 m høgt. Lysstyrke: $\frac{1}{2}$ mill. normallys.
Reist 1899 — etter Titranulykken

Knut Aune

utnytte en eneste prosent av tilveksten, ville vi komme opp i 50 millioner kroner året. I dag andrar den årlige produksjon til 3 millioner kroner. Så langt Printz. En åker til 5 milliarders verdi står uhøsta. Bare det å få se en slik åker burde være en turistattraksjon. Mange reiser lange veier for å se mindre. — Intet er så tålmodig som havet, sier Kielland. Perspektivene for det store tålmodige havet har økt atskillig sia Kiellands tid. Det sår, det gjødsler og vatner, der lar ikke rikdommene forfalle, men holder dem vedlike til vi en dag får øynene så mye opp at vi ser å høste. Tanget og taren vil fortsette å glinse som gull bare i solskinet til den dagen jordbruket vårt er utvida med et enda lønnsommere og vel så årvisst sjøbruk.

Når vi går til vatnet eller elva med stang eller garn, veit vi nokså sikkert det vi kan vente å få — hvis vi får noe da. Det er ikke så mye å velge mellom. For meg har det vært noen aurer og en og annen forargelig ål. Når jeg sitter ved et vatn, får jeg fornemmelser som bringer meg til å tenke på døde hav. Jeg kan ikke noe for det at det er slik. Overgangen fra havet til ferskvatn er for voldsom. Vasstranda, de nakne steinene, svaberga, de gjørmete vikene, alt sammen er så dødt og karrig sammenlikna med en strimmel strand ved havet.

Vi er en sjøfarende nasjon. Fiskeri, skipsfart og hvalfangst sammenlagt hevder seg med glans i sammenligningen med jord- og skogbruk når en måler avkastninga. Men i det korte øyeblikket nasjonen får gå dit den vil, myldrer det med folk i fjellveien mens veien til havet er tynt befolka. Hvorfor lar ikke flere av våre feriereisende havet få en gløtt av dem? Nå ser jeg bort fra de mondéne badestedene nede ved Oslofjorden og de lune Sørlandsvikene. Mot h a v e t er de bare brakkvann. T a r b u s k j æ r og tusen andre perler i øygarden og ute i åpne Golfstrømmen burde ikke ligge uten en eneste badegjest heile sommeren. Her er sjøen så blank at en ser bunnen på 30 meter, og det er 14 plussgrader Celsius.

Misforstå meg ikke. Det er ikke fordi jeg kjeder meg på skjæret mitt at jeg sitter her og anbefaler. Tvertimot. Jeg meiner bare at jeg har funnet en tenkelig forklaring på hvorfor dere ikke er kommet for lenge sia. Det må bare være fordi dere ikke vet det jeg vet

om havet. Derfor forteller jeg. Og for e n ting til. Jeg unner havet den æra at dere kommer. Det er ikke rettferdig at all drøm og lengsel skal gå fjellveien og at havet fortsetter med å være et bilde på grå hverdag. Vår ære og vår makt har hvite seil oss brakt, sier Bjørnson. Det må vi heller ikke glemme, og ikke slutte med å elske havet. En forbindelse bare bygget på fornuft har ikke noe fengende over seg, derfor må vi ikke slutte med å e l s k e havet. Jeg vedder at kommer dere, vil det for mange av dere bli kjærlighet ved første blick. Dere som kan elske «eit storkna hav», må ha særlige betingelser for å komme til å elske det som er levende. Så møtes vi da til sommeren på Tarbuskjær!

Edv. Eriksen

Jeg tog min ny-stemte